

DIE AFRIKANER EN SY PERS*

Die versoek wat van u inrigting tot my gekom het om buitengewone professor in die Perswetenskap te word, was vir my deels vererend, maar deels het dit my in 'n moeilike posisie gestel. Dit was vir my vererend, omdat dit gekom het van 'n universiteit met wie se Christelik-Nasionale koers ek my ten volle kan vereenselwig. Dit was dan ook vir my vererend, omdat ek daardeur in staat gestel kan word om die volk waartoe ek behoort, op 'n vir my nuwe terrein te dien. As sodanig is dit vir my immers moontlik om ook 'n beskeie bydrae te lewer tot die geestelike vorming van die jeug van ons volk. Dit het my moeilik geval om, waar ek reeds die middeljarige leeftyd bereik het, nou vir die eerste maal as dosent op te tree, aangesien ek daarvan in die verlede nie die minste kennis en ervaring opgedoen het nie. As joernalis rig ek my immers tot die breë publiek deur middel van die pen. As dosent moet ek my deur middel van die mond tot die studente rig. Dit lê voor die hand dat die eise wat so aan my gestel word, totaal anders is as dié waaraan ek oor 'n tydperk van meer as 'n kwarteeu as joernalis gewoon gewoond geraak het.

Toc ek die voor- en die nadele van die versoek wat tot my gerig was, teen mekaar opgeweeg het, het ek egter gevoel dat ek aan eersgenoemde die voorkeur moes gee. So staan ek vanaand hier voor u in my hoedanigheid as buitengewone professor van die Potchefstroomse Universiteit, maar graag verbind ek hierdie hoedanigheid aan die beroep van joernalis wat ek daaglik moet uitoefen. In hierdie dubbele hoedanigheid wil ek graag spreek oor

* Inougurele rede gelewer by die aanvaarding van 'n buitengewone professoraat in Perswetenskap aan die Potchefstroomse Universiteit vir C.H.O., op 4 Oktober 1963.

'n uiters aktuele onderwerp. Ek betitel dit as volg: Die Afrikaner en sy pers.

Die geskiedenis van die Afrikaanse pers is ongetwyfeld 'n verwaarloosde onderwerp. Dit is waarskynlik so omdat die persoon wat hom daaraan wil waag, bereid sal moet wees om baie jare van sy lewe aan studie en navorsing te wy. Tog moet dit 'n mens van die hart dat die geskiedenis van die Afrikaanse volk nooit behoorlik begryp kan word sonder om ook die rol van die pers te beskryf nie, omdat dit vir iedereen wat op hierdie saak ingaan, duidelik moet wees dat die koerante soms 'n rol van deurslaggewende belang gespeel het.

Hier sal nou 'n poging aangewend word om op heel vlugtige wyse die ontwikkeling van die Afrikaanse pers te skets. Hoofsaaklik sal gekonsentreer word op aspekte soos die redes waarom daar tot die stigting van koerante oorgegaan is; wat die politieke koers van die koerante was; die invloed wat hulle op die volkslewe uitgeoefen het; waarom sommige van hulle weer verdwyn het en wat die houding van die gemiddelde Afrikaner teenoor sy pers was en vandag nog is.

Koerante dank hul ontstaan meestal aan twee faktore: om nuus oor die groot wêreldgebeure mee te deel en om bepaalde politieke beginsels te steun. Eersgenoemde faktor moet in die ontstaan van die Afrikaanse pers vrywel heeltemal uitgeskakel word. Vir die grootste deel van sy bestaan het die Afrikaanse volk in isolasie geleef, met die gevolg dat hy hom omtrent nie aan die buitewêreld gesteur het nie. Nuus uit ander lande het daarom vir hom baie min betekenis gehad. Nuus vir die Afrikaner was alleen van waarde indien dit betrekking gehad het op die doen en late van mense uit sy eie omgewing. Dit is werklik verbasend om te weet dat daar vandag nog heelwat Afrikaners is wat die waarde van 'n koerant meet slegs aan die vraag of hulle daarin nuus uit hul eie omgewing kan vind. Nog dwarsdeur sy bestaan het die Afrikaanse pers sy ontwikkeling slegs aan die politieke faktor te danke gehad.

Dit was al dadelik die geval met die oprigting van die eerste Afrikaanse koerant, *De Zuid-Afrikaan*, in 1830.

Destyds het die filantropiese denkbeelde wat uit Brittanje afkomstig was, hoogty aan die Kaap gevier. Die vernaamste propageerder daarvan was die bekende dr. John Philip, wat hom dikwels skerp uitgelaat het oor die houding van die Afrikaner teenoor die Nie-blanke. Philip se kritiek het weerklank gevind in die *South African Commercial Advertiser*, wat in 1824 opgerig was en wat gestaan het onder die redaksie van Fairbairn, die skoonseun van dr. Philip. Die aanvalle wat op hulle gedoen is, het op die duur by die Afrikaners reaksie uitgelok. Een van die maniere waarop dit tot uiting gekom het, was die oprigting van *De Zuid-Afrikaan*. Dit het tot 'n voortdurende pennestryd aanleiding gegee met die „Philippynse partij” soos die filantropie spottenderwyse genoem is. Die stryd kon soms in bittere woorde gevoer word. 'n Enkele voorbeeld behoort hier voldoende te wees. Op 30 Januarie 1835 het daar in *De Zuid-Afrikaan* 'n stuk verskyn wat deur 234 persone onderteken is en waarin verklaar is: „Wij ondergeteekenden, de verdraaide en valsche voorstellingen ziende van den Editeur van den South African Commercial Advertiser, den Heer John Fairbairn, ten opzichte van de woedende buitensporigheden, moorden, verwoestingen en plunderingen op de Grenzen door de Kaffers, gepleegd wordende..., zijn overtuigd dat dezelve ontstaan uit een wreed en boosaardig gevoel tegen de Kolonisten aan de Oostelijke Grenzen, over het algemeen door hunnen moed te willen in twijfel trekken, en door met hunnen benarden toestand den spot te drijven, hetgeen berekend is om het gevoel van medelijden en mededoogenheid van het Britsche Gouvernement en de Natie tegen te gaan... — dat de circulatie en verspreiding van zoodanige voorstellen op het tegenwoordige oogenblik gevaarlijk is...”¹⁾

In *De Zuid-Afrikaan* het die Afrikaner so 'n spreekbuis gevind om aan sy opvattinge van sake uiting te gee. Die politieke omstandighede is vanselfsprekend aan allerlei wisselings onderhewig. So het hierdie blad in sy bestaan van presies 'n eeu oor 'n menigte politieke en kulturele sake as die kampvegter van die Afrikaners opgetree. Onder hierdie sake was o.a. vraagstukke soos self-

bestuur vir die Kaapkolonie, die verhouding tussen Afrikaans- en Engelssprekendes, die taal- en kultuurregte van die Afrikaners, die onderwys van die jeug, die verhouding van die Kaapkolonie tot die ander dele van Suid-Afrika, die verhouding van die Kaapse Afrikaner tot sy volksgenote in die res van Suid-Afrika, die verhouding van die blanke tot die nie-blanke, ens.

Wanneer nou 'n studie van die uitgawes van *De Zuid-Afrikaan* gemaak word, moet 'n mens onvermydelik kom onder die indruk van die langsame ontwaking van 'n nasionale gees by die Kaapse Afrikaner. Daarvoor was allerlei gebeurtenisse in die Republiek soos die anneksasie van die diamantvelde, die anneksasie van die Transvaal en die daaropvolgende Eerste Vryheidsoorlog, die Jameson-inval en die Tweede Vryheidsoorlog hoofsaaklik verantwoordelik. Ter vergelyking word hier uit twee hoofartikels aangehaal. Die eerste is gedateer 9 Oktober 1878. Daarin staan geskryf: „De Afrikaander verlustigt zich wel eens in bittere verwijten tegen Engelse staatkunde en staatslieden, maar niemand heeft hem ooit hooren declameeren tegen Koningin en Kroon en monarchie. Integendeel, is hij eenigszins eenvoudig uitgevallen en niet doordrongen in de constitutioneele fictie welke de verhouding tusschen Kroon, Ministerie en Parlement regelt, dan is hij maar al te bereid om, wanneer hij meent dat hem onregt is geschied, . . . te roepen ‚laat ons een memorie stuur na die Koningin’ . . . Hij weet dat hij . . . zelfs al werd hij verlaten door Engeland, weldra een welkome prooi zou worden voor de eene of andere groote mogendheid; en gelooft hij al niet aan Englands glorieuse zending ‚om Christendom en beschaving over de gansche wereld te verspreiden’ . . . , hij is niet bereid te gelooven dat eene andere mogendheid het op den duur beter zou maken en daarom is hij bereid . . . onder Engelsch gezag te blijven”²⁾

Onmiddellik na die Jameson-inval het *Ons Land*, wat die voortsetting van *De Zuid-Afrikaan* was, op 16 Januarie 1896 geskryf: „Van Tafelberg tot Zoutpansberg . . . is Zuid-Afrika overdekt met een dun net van ware Afrikaners. Zij zijn aan elkander verbonden, zoodat een schok

aan den eenen kant zich spoedig meedeelt aan de andere deelen. De draden die de harten aan een binden, zijn fijner en geheimzinniger dan die waarlangs de elektriciteit wordt verspreidt, doch zij zijn niet te min blijvend en onfeilbaar".³⁾ In die eerste aanhaling word 'n mens getref deur die houding van gelatenheid en in die tweede deur 'n openbaring van ware nasionalisme.

Al het ook nou so die eerste Afrikaanse koerant ontstaan om aanvalle van politiek vyandiggesinde kant af te weer, is daar met verloop van tyd behoefte aan nog meer koerante gevoel. Hierdie keer was dit 'n stryd in die boesem van die kerk wat aanleiding tot die stigting van nog meer koerante gegee het. Die liberalisme wat indertyd so 'n houvas op die kerke in Europa verkry het, het teen die helfte van die negentiende eeu ook sy verskyning in Suid-Afrika gemaak. Weldra het die aanhangers van die nuwe leer hulle in 'n kwaai stryd teen die die handhawers van die ortodokse beskouings bevind. Albei kante het ook na die pers as wapen gegryp. In 1856 het die manne van die liberalisme *Het Volksblad* gestig om as die kampvegter van hul beskouings te dien. In 1862 het die ortodokse manne geantwoord met die publikasie van *De Volksvriend*. 'n Lang bestaan het laasgenoemde koerant nie gehad nie. In 1871 is dit verenig met *De Zuid-Afrikaan*. Die redakteur van *De Volksvriend*, die later so bekende Jan Hendrik Hofmeyr, het daarop aan die hoof gaan staan van die verenigde koerant. *Het Volksblad* kon dit slegs dertig jaar uithou. Aanvanklik het dit simpatie geopenbaar vir die stygende gevoel van nasionalisme onder die Afrikaners, maar na 1881 het dit al hoe meer begin oorhel na die kant van die imperialisme, waarvan C. J. Rhodes weldra die leier sou word. Daarom het *Het Volksblad* 'n heftige vyand geword van die Afrikaner-Bond wat die nasionale rigting verteenwoordig het. So het die blad in sy uitgawe van 19 Maart 1885 geskryf dat „het de Bond is waaraan wij onze reputatie wegens deloyaliteit verschuldigd zijn".⁴⁾ 'n Blad wat sulke uitlatings gedoen het, kon eenvoudig nie voort-

bestaan nie en vroeg in 1886 het *Het Volksblad* van die toneel verdwyn.

In die Afrikaanse volkslewe, soos dit in die Kaapkolonie tot uiting gekom het, het daar egter nog meer behoeftes ontstaan. Teen die aanbreek van die sewentigerjare van die negentiende eeu kan reeds die voorstekens van die ontwaking van 'n gevoel van nasionalisme by die Afrikaners bespeur word. Daar is slegs gewag op 'n man wat op hierdie gebied die leiding kon gee. Hierdie man is gevind in ds. S. J. du Toit, indertyd predikant in die Paarl. Nasionalisme het vir hom saamgegaan met die erkenning van die waarhede van die Christelike geloof en eerbied vir die moedertaal. Dit behoort algemeen bekend te wees hoe ds. Du Toit op 14 Augustus 1875 die Genootskap van Regte Afrikaners gestig het met die doel om die Bybel in Afrikaans te vertaal. Om Afrikaans as skryftaal erken te kry, is spoedig die behoefte aan 'n eie koerant gevoel. So het in 1876 *Di Afrikaanse Patriot* tot stand gekom. Hierdie koerant het in 'n betreklik kort tydjie die vernaamste spreekbuis van die opstuwende Afrikaanse nasionalisme geword. Vroeg en laat het dit die standpunt van die nasionaalgesinde Afrikaner verkondig. Vandag nog word 'n mens diep getref deur die suiwer klanke wat daar uit *Di Afrikaanse Patriot* in sy eerste jare opgestyg het.

Met twee voorbeelde van die gees van nasionalisme wat *Di Afrikaanse Patriot* geopenbaar het, kan hier volstaan word. In *De Getuige* van 15 Maart 1881, wat as bylae by *Di Afrikaanse Patriot* verskyn het, kom daar 'n artikel voor oor „Waar Patriotisme” waarin die volgende vier beginsels geformuleer word: „I. Ware nationaliteitsgevoel, echte vaderlandsliefde, is eene goddelijke instelling. II. Niet anders dan onder druk kan een volk geboren worden. III. Tot vorming eener nationaliteit behoort zuivering van vreemde smetten. IV. En die druk van buiten is ook noodig tot onderlinge verbroedering en eensgezindheid”.⁵⁾ Onmiddellik na die ontdekking van die Witwatersrandse goudvelde, wat so 'n geweldige toestroming van vreemdelinge veroorsaak het, het *Di Afrikaanse Patriot* in sy uitgawe van 13 Augustus 1886 die volgende wekroep

gerig tot die Transvalers onder wie die splytswam van verdeeldheid op daardie moment weer hewig uitbreek het: „Transvalers! as daar vir julle ooit 'n tyd voor eensgesindheid was, dan is dit nou. Kleine geskilpunte moet nou begrawe worde. Julle het eendrag noodig, eendrag op elke gebied. Di behoud van julle nationaliteit eis dit. Laat di ‚Eendracht maakt macht‘ van julle wapen tog geen valse leus, geen ydele klank wees nie!”⁶⁾

Di Afrikaanse Patriot, wat soveel gedoen het om 'n gesonde nasionalisme by die Afrikaners aan te wakker, het op die duur egter self op 'n dwaalspoor geraak. Dit het meer en meer onder die bekoring van die imperialistiese rigting van Rhodes gekom en hom gesteun om die kaart van die hele Suid-Afrika rooi te kleur. En die tragedie van *Di Afrikaanse Patriot* was dat hy werklik geglo het dat so iets tot voordeel van die Afrikaner sou wees, want op 7 Julie 1892 het dit geskryf dat „inderdaad di Koloni en di hele Suid-Afrika is Meneer Rhodes dank verskuldig vir wat hy gedaan het tot behoud en opening van die binnelande vir ons Afrikaners”.⁷⁾ Selfs die Jameson-inval wat deur Rhodes geïnspireer was, kon die oë van *Di Afrikaanse Patriot* nie meer open nie. Van voorstander van die Bond het dit geword die propageerder van die mislukte „Koloniale Unie”, wat as eerste beginsel aanvaar het „erkenning en handhaving... van Engeland se oppergezag in Zuid-Afrika”.⁸⁾ Dit is derhalwe geen wonder dat *Di Afrikaanse Patriot*, wat aanvanklik soveel vir die Afrikaanse volk beteken het, in 1904 roemloos in sy graf gedaal het nie.

Nadat nou so kortliks die opkoms van 'n eie Afrikaanse koerantwese in die Kaapkolonie geskets is, moet daar vanselfsprekend ook nagegaan word hoedanig die ontwikkeling elders in Suid-Afrika was. Die Groot Trek van 1836 het gelei tot die stigting van die twee Boere-republieke, die Vrystaat en die Transvaal. Politiek en kultureel kon die Afrikaner in sy eie state 'n totaal ander koers opgaan as in die Kaapkolonie. Hierdie feit sou ook duidelik weerspieël word in die koerante wat tot stand gekom het. Terwyl die Kaapse koerante steeds met die feit rekening moes hou dat hul lesers Britse onderdane

was, het die koerante in die Republieke nie onder so 'n las gebuk gegaan nie en was dit vir hulle derhalwe moontlik om veel positiewer op te tree. Hierdie feit het die volkslewe in die Republieke beslis veel bevorder. Vir die eerste uitings van 'n nasionale gevoel moet 'n mens dan ook gaan na die Afrikaanse koerante wat in die Republieke verskyn het.

Die voorloper op hierdie gebied was ongetwyfeld *De Tijd*, wat in 1862 in Bloemfontein begin is deur die Nederlander J. L. Heyligers.⁹⁾ Die Vrystaat was destyds nog 'n jong worstelende republiek, wat dit van twee kante swaar te verduur gehad het. Aan die een kant moes 'n harde afweerstryd gevoer word teen die Basoeto's, wat die blankes ten opsigte van getalsterkte ver oortref het. Dit het tot drie oorloë aanleiding gegee. Aan die ander kant het die Vrystaat onder die voortdurende druk van Brittanje gestaan. Daar is ingemeng in die stryd teen die Basoeto's, wat in 1868 uitgeloop het op die anneksasie van hul gebied deur Brittanje. Toe daar diamante op die Vrystaatse bodem gevind is, het Brittanje hom in 1871 daarvan met militêre geweld meester gemaak. Dit is derhalwe heeltemal verstaanbaar dat 'n mens vir die vroegste uitings van 'n nasionale gevoel onder die Afrikaners na die Vrystaat moet gaan.

Van hierdie gevoel het *De Tijd* een van die vernaamste uitings geword. Uit sy kolomme styg daar vir die eerste maal 'n geluid op wat nasionaal klink. 'n Tweetal voorbeelde van vroeë nasionale uitings sal hier wel van pas wees. In sy uitgawe van 16 Desember 1868 skryf *De Tijd*: „De Vrystaat althans voelt geene behoefte aan vreemde inmenging en verlangt niet gedrild te worden door afgeleefde majoors of opgeblazen Gouverneurs. Hij ziet de ellende der naburige kolonien en verlangt geen bestuur, hetwelk bankroet baarde, noch bescherming, die in praatjies zich oplost. Hoe jeugdig ook heeft onze Republiek zich zelve weten te verdedigen, en kreeg de bevolking eene vrijheid lief, welke zij met zooveel goed en bloed betaalde”.¹⁰⁾ In 'n artikel wat oor die toekoms van Suid-Afrika gegaan het, het *De Tijd* in sy uitgawe van 10 Oktober 1872 die vraag gestel welke roeping die Vrystaat

te vervul het. Hierop het die blad self die antwoord verstrekk: „Om te toonen dat Zuid-Afrika's volk tot zelfbestuur geschikt is, dat zelfs eenvoudig te midden van gevaren en moeiten zonder einde zich kan opheffen tot staatkundige eigenbestuur; zich teenover sterkere kan doen eerbiedigen. Dat was de roeping van den Oranjevrijstaat en die roeping werd vervuld. Zuid-Afrika's bevolking behoef zich niet meer angstig af te vragen: zijn wij wel geschikt, zijn wij niet te eenvoudig voor eigen bestuur, voor onafhankelĳkheid? Met trots kan hij die het wel meent met dat volk, wijzen op den Oranjevrijstaat en dat angstig vragen beantwoorden met te wijzen op wat sedert 1854 hier is tot stand gebragt".¹¹⁾

De Tijd het in 1875 opgehou om te bestaan. In dieselfde jaar het egter 'n nuwe blad, *De Express*, sy verskyning gemaak. Aan die hoof daarvan het 'n jong Duitser, Carl Borckenhagen, gestaan. In die geskiedenis van die nasionale ontwikkeling van die Afrikaanse volk sal daar steeds 'n ereplek aan Borckenhagen toegeken moet word. Tot sy dood in 1898 het min manne soveel gedoen om 'n roepingsbesef by die Afrikaner wakker te laat word.

Dwarsdeur sy bestaan tot 1900 het *De Express* in die voorste geleedere vir die belange van die Afrikaanse volk geveg. As sodanig was dit een van die vernaamste voorstanders van die Afrikanerbond. So het dit op 27 Januarie 1881, toe die Eerste Vryheidsoorlog nog gewoed het, die volgende kragtige oproep laat hoor: „Is dus die eerste stap gedaan in die Transvaal om Engeland te kennen te geven dat de vryheidsgeest van Zuid-Afrika zich niet aan banden laat leggen, dan is het ook meer dan tijd dat nu alle Zuid-Afrikanen zonder langer te beraadslagen als een eendrachtig man sich doen hooren opdat den volke in Engeland kenbaar worden wat geest hier heerscht, welk recht men vermeent te hebben en aan hen te toonen dat geheel Zuid-Afrika een aaneengesloten en aaneengeschakeld geheel is, dat voornemens is zijne billijke aanspraken op algeheele vryheid en onafhankelĳkheid van doen en laten te laten gelden door sich allen te verbinden in een ‚Zuid-Afrikaansch Bond‘ die ver-

meent geene inmenging noodig te hebben van welke vreemde natie ook ...".¹²⁾

Die laaste kwart van die negentiende eeu is in Suid-Afrika gekenmerk deur 'n verbitterde stryd tussen die Britse imperialisme, wat die land onder die Union Jack wou verenig en die Afrikaanse nasionalisme, wat na die behoud van die republikeinse onafhanklikheid gestreef het. *De Express* het midde in hierdie stryd gestaan en op onbewimpelde wyse sy standpunt gestel. 'n Enkele voorbeeld sal voldoende wees. In sy uitgawe van 31 Januarie 1896 het die blad geskryf: „Engeland behoort in de Kaapkolonie en in Zuid-Afrika niets te zeggen te hebben... De eigenlijke pest van Zuid-Afrika is de Britsche bescherming die gebruikt wordt om zooveel zonden te bedekken, die staten tegen koloniën in het harnas jaagt en ras tegen ras opzweept, die ons leven onaangenaam maakt en onze vooruitgang belemmert, die wantrouwen overal opwekt”.¹³⁾

In die Vrystaatse republiek het die Afrikaanse pers beslis 'n eervolle rol gespeel.

Kom 'n mens by die Transvaal, dan is dit opvallend dat 'n eie koerantwese hier taamlik lank uitgebly het. Die rede hiervan is natuurlik die feit dat die pioniersomstandighede in die Transvaal soveel langer bly voortbestaan het as in ander dele van Suid-Afrika. Weliswaar vind 'n mens reeds in die vyftigerjare 'n Staatskoerant waarin daar ook politieke artikels verskyn het, en in die sestigerjare word 'n weifelende begin gemaak met die publikasie van *De Oude Emigrant*, maar dit sou tot die sewentigerjare duur voordat daar 'n ware begin met 'n eie Transvaalse koerant gemaak is. Die blad waarmee die Afrikaanse joernalistiek sy buiging in die Transvaal gemaak het, was *De Volkstem*. As redakteur het opgetree J. F. Celliers, die vader van die later so bekende digter Jan F. E. Celliers. Hy sou later opgevolg word deur dr. F. V. Engelenburg, 'n Nederlander. Die nuwe blad het hom onmiddellik laat ken as 'n groot voorstander van die republikeinse gedagte. So het dit reeds in sy tweede uitgawe op 15 Augustus 1873 die volgende verklaar: „Wij hebben altijd de meening gekoesterd dat Zuid-Afrika

bestemd is om één onafhanklik volk te worden, natuurlik langs diplomatieke weg. De tyd voor de ontknoping moeg nog niet daar zijn, maar wij gelooven ten stelligste dat die zal komen..." Verder is geskryf: „Zeker moet er nog veel gedaan worden alvorens er iets tot stand gebragt kan worden... Opvoeding en onderwijs zullen veel meer onder het volk verspreid moeten zijn dan nu, het volk moet er toe geleid worden om meer levendig belang te stellen in publieke aangelegenheden. Maar dit alles wordt reeds gedaan en elk jaar zal ons nader brengen tot het doel, sonder hetwelk de eenheid van Zuid-Afrika nimmer tot stand gebragt zal worden".¹⁴⁾

Ook *De Volkstem* was 'n kragtige kampvegter van die Afrikaanse nasionalisme teen die Britse imperialisme. In sy uitgawe van 7 Januarie 1897 het dit bv. geskryf: „De steeds kragtiger wordende uitdrukking van nasionaliteitsgevoel der koloniese Afrikaners zal niet nalaten indruk te maken op de schreeuwende Jingo's, die in dronkemanswaanzin rondhuppelen om het rytuig van de landsverrader Rhodes... Protesten als die te Wellington en uitingen als die van Ons Land bewijsen dat die ooreenstemming tussen het Afrikanerdom bestaan, ook al moeg het in de Kaap een harde stoot nodig hebben om te ontwaken, en deze laatste ooreenstemming is alleen gewenst voor Zuid-Afrika, dat wordt met de dag duideliker".¹⁵⁾

Die Transvaalse Afrikaners het die neiging gehad om telkemale op politieke gebied verdeeld te raak. Dit het dan ook 'n uitwerking op die koerantwese gehad, want aangesien *De Volkstem* meestal die beleid van pres. Kruger gesteun het, moes daar noodwendig 'n blad ontstaan wat hom veroordeel het en wat in genl. Joubert die beste leier vir die Republiek gesien het. Dit het in 1892 gelei tot die stigting van *Land en Volk* onder die redakteurskap van Eugène Marais, die later so bekende Afrikaanse digter. Hierdie blad het hom baie spoedig laat ken deur sy antipatie teen alles wat selfs 'n sweem van Nederlands gehad het.

By die ontwikkeling van die Afrikaanse pers in Natal hoef daar nie te lank stilgestaan te word nie. Reeds in

1844 is *De Nataller* opgerig, maar 'n lang bestaan het die blad nie gehad nie. Eers in 1886 is gestig *De Natal Afrikaner* wat in sy eerste uitgawe van 3 Junie verklaar het: „Wij achten het niet noodig een breedvoerige belijdenis te doen van onze politiek; het streven naar een vereenigd Zuid-Afrika en het daarstellen van gelijke rechten voor zoo wel Afrikaner als Engelsman zal de hoofdsom van onze politiek zijn”.¹⁶⁾ Vanweë die feit dat die Afrikaners in Natal 'n kleine minderheid was, kon die blad op die duur die toestand nie bolwerk nie en het dit later ondergegaan.

Sodanig nou was die posisie toe die botsing tussen die Afrikaanse nasionalisme en die Britse imperialisme met die uitbreek van die Tweede Vryheidsoorlog in 1899 'n hoogtepunt bereik het. Met die Vrede van Vereeniging in 1902 het dit wel gelyk of die Afrikaanse nasionalisme vir goed vernietig was. Dit spreek vanself dat hierdie nuwe toestand van sake ook die posisie van die Afrikaanse pers ten diepste sou beïnvloed. Van 'n georganiseerde pers onmiddellik na die oorlog was daar nie die minste sprake nie. Eers in 1903 en 1904 kon daar 'n nuwe aanvang met die publikasie van Afrikaanse koerante gemaak word. In Kaapstad kon *Ons Land*, wat gedurende die oorlog in die ban gedoen was, andermaal verskyn. In Pretoria kon *De Volkstem* ook 'n herverskyning maak. *De Express* het nie herrys nie, maar in sy plek het *De Vriend des Volks* gekom. In Pietermaritzburg is 'n begin met *De Afrikaner* gemaak.

In die Suid-Afrika van na 1902 was daar verskillende groot politieke vraagstukke wat hulle na vore gedring het. Daar was die vraag wannec Brittanje sy belofte gestand sou doen om aan die Transvaal en die Vrystaat selfbestuur te verleen. Daar was die vraagstuk van die vereniging van Suid-Afrika. Vir die Afrikaner was daar egter bo alles die vraag welke plek hy voortaan moes bekleed in 'n Suid-Afrika wat nou volkome Brits geword het. Sou hy as 'n minderwaardige wese behandel word of as 'n gelyke van die Brit? Wanneer hy aan hierdie vraag gedink het, het die Afrikaner besef dat sy politieke stryd van die toekoms 'n sterk kulturele kleur sou dra.

Daarom is nou ook tot die stigting van politieke partye oorgegaan.

Vir hierdie stryd sou die Afrikaner andermaal van die pers as wapen gebruik moes maak. Die koerante waarvan die name reeds genoem is, het hulle dan ook met hart en siel in die nuwe stryd gewerp. Van die verlede kon hulle hul egter nie volkome losmaak nie. Dit het o.a. geblyk met die vertrek vroeg in 1905 van lord Milner, die man wat hoofsaaklik vir die uitbreek van die oorlog verantwoordelik was. *De Vriend des Volks* het na aanleiding daarvan geskryf: „Het grootste kwaad waarvan Lord Milner de eerste oorzaak is, is wel dat hij een naar het zielental der gehele bevolking een abnormaal groot aantal armen heeft geschapen en daardoor aan de kracht van het Zuid-Afrikaanse volk een amper onherstelbare wond heeft toegebracht. Al het andere kwaad, door hem gedaan, zinkt daarbij in 't niet. Met zijn komst is ingewijd de bewuste poging om op kunstmatige wijze armen te kweken”.¹⁷⁾ *De Volkstem* het na aanleiding van dieselfde feit geskryf: „Want eenmaal komt de dag wanneer Engeland berouw zal hebben van 't Gemilitariseerd Zuid-Afrika”.¹⁸⁾

Presier agt jaar na die Vrede van Vereeniging, op 31 Mei 1910, het die Unie van Suid-Afrika tot stand gekom, met genl. Botha as die eerste premier. Hy kon vir sy politieke strewe na versoening tussen Boer en Brit op die onverdeelde steun van die Afrikaanse koerante reken. Weldra het dit egter geblyk dat dit vir die politieke voormanne van die Afrikaner onmoontlik was om in een span te trek. Terwyl genl. Botha konsiliasie, soos dit genoem is, verkondig het, het genl. Hertzog weer verklaar dat so iets moontlik sou wees alleen met die volle erkenning van die taal- en kultuurregte van die Afrikaner. Aan die einde van 1912 was die breuk tussen die twee manne volkome nadat genl. Botha sy kabinet opnuut saamgestel het met die uitlating van genl. Hertzog. In Januarie 1914 het genl. Hertzog en sy ondersteuners die Nasionale Party gestig. In Augustus 1914 het die Eerste Wêreldoorlog uitgebreek, en binne enkele weke daarna het daar rebellie in Suid-Afrika geheers.

Die botsing tussen genl. Botha en Hertzog, die uitbrek van die oorlog en die Rebelle vorm in die geskiedenis van die Afrikaanse koerantwese een van die grootste keerpunte. Byna sonder uitsondering het die Afrikaanse koerante die kant van genl. Botha gekies. Genl. Hertzog het daarteenoor haas geen enkele koerant aan sy kant gehad nie. Tog was dit duidelik dat hy 'n groot deel — indien nie die grootste deel nie — van die Afrikaners aan sy kant gehad het. Hierdie Afrikaners kon wel in die Nasionale Party verenig word, maar om sukses te behaal, moes hierdie party oor koerante beskik om sy beginsels te verkondig. Andermaal het dus 'n politieke behoefte die stigting van Afrikaanse koerante noodsaaklik gemaak. Hierdie behoefte het daartoe gelei dat in die Eerste Wêreldoorlog drie nuwe Afrikaanse koerante gestig is met die doel om die nasionale stryd van die Afrikaner te help voer.

Die eerste was *De Burger*, wat as dagblad in Kaapstad begin is met dr. D. F. Malan as hoofredakteur. Hierdie blad het van die staanspoor af *Ons Land*, wat genl. Botha met sy Suid-Afrikaanse Party gesteun het, heeltemal oorskadu. 'n Kenmerk van *De Burger* — sedert 1922 *Die Burger* — was sy kragtige hoofartikels waarin die nasionale beginsels op onomwonde wyse verkondig is. 'n Enkele voorbeeld behoort voldoende te wees. In sy uitgawe van 11 Augustus 1919 is geskryf: „Zuidafrika is nog een deel van het Britse Rijk. Met geweld van wapenen, tegen ons uitdrukkelijk verlangen, is Zuidafrika aan het Britse Rijk onderhorig gemaakt, en is dit tans nog. De ijzeren band, die het Rijk omsloten houdt, is wel met zij gevoerd, is gewatteerd, maar de band is nog daar. Wij vormen nog steeds deel van het Rijk zonder dat ons ooit de gelegenheid gegeven is hierover een oordeel uit te spreken. 't Zelfbeschikkingsrecht is ons tot heden nog niet verleend. Als natie, als staat verkeert Zuidafrika nog steeds in dezelfde positie ten opzichte van het buitenland en is zijn status niet verhoogd. Een hond wordt niet een hoger dier door hem 'n nieuwe halsband te geven, zijn ketting te vergulden of zijn hok een nieuwe

laag verf te geven. De hond blijft hond en zo blijft Zuidafrika onderhorig aan het Britse Rijk".¹⁹⁾)

Na 'n bestaan van byna 'n halwe eeu bly *Die Burger* nog steeds een van die kragtigste invloede in die Afrikaanse volkslewe. Dit is die koerant waarin die stem van die Kaaplandse Afrikaner duidelik gehoor kan word.

Die tweede was *Die Volksblad*, wat in 1915 as 'n halfweeklikse koerant in Bloemfontein begin is. In 1925 het dit 'n dagblad geword. Ook *Die Volksblad* sou tot dusverre 'n cervolle loopbaan hê as vertolking van die nasionale beginsels van die Afrikaanse volk.

Die derde was *Ons Vaderland*, wat ook in 1915 as 'n halfweeklikse blad in Pretoria begin is. In 1932 het die maatskappy wat die blad uitgegee het, oorgegaan in die hande van genl. Hertzog, wat die naam verander het in *Die Vaderland*. In 1936 het die koerant 'n dagblad geword en is sy kantoor na Johannesburg verskuif.

Dat die Nasionale Party so kort na sy stigting ook op die hulp van koerante staat kon maak, was vir hom ongetwyfeld van ontsaglike betekenis. Sonder koerante is dit hoogs twyfelagtig of die Nasionale Party ooit sulke snelle vordering sou gemaak het.

In 1924 kon die Nasionale Party die kroon op sy stryd plaas en die bewind oorneem. Nege jaar lank sou Suid-Afrika nou bestuur word volgens die beginsels van hierdie party. In hierdie tydperk kon ook die voortekens gewaar word van 'n faktor wat vandag een van die ver naamste kenmerke van die Afrikaanse koerantwese is. Dit is dat die Afrikaanse koerant wat hom openlik teen die beginsel van die nasionalisme keer, hom nie kan handhaaf nie. In hierdie tydperk van die eerste triomf van die nasionalisme moes twee koerante wat die beginsels daarvan beveg het, dan ook die stryd gewonne gee en verdwyn. In 1927 het *De Vriend des Volks* sy publikasie gestaak en in 1930 moes *Ons Land* hierdie voorbeeld volg. Wel het *Die Burger* na aanleiding van die verdwyning van *Ons Land* in sy uitgawe van 8 April 1930 kon skryf: „Deur die meerderheid van die volk verwerp omdat hy in sy slaafse navolging van sy partyleiers aan die volk ontrou geword het; deur 'n aansienlike deel

van die oorblywendes verlaat vir die meer moderne Engelse dagblaaië omdat hy hulle self geleer het om koud te staan teenoor die taal en kultuur van ons volk — was daar vir die eens so invloedryke *Ons Land* geen hoop meer nie".²⁰⁾

Hierdie proses van die verdwyning van anti-nasionale koerante is enigszins gestuit deur die daad van koalisie en samesmelting van die dertiger jare. So kon in 1936 selfs begin word met 'n nuwe anti-nasionale dagblad in Kaapstad onder die naam van *Die Suiderstem*. Die reaksie van die nasionaalgesinde Afrikaners op die nuwe stryd wat ontbrand het, was om ook nuwe koerante te stig. In 1937 kon met die halfweeklikse blad *Die Oosterlig* in Port Elizabeth begin word. In 1962 is daartoe oorgegaan om 'n dagblad daarvan te maak. In die Transvaal, waar die Nasionale Party indertyd oor geen koerant meer beskik het nie, is ook in 1937 *Die Transvaler* in die lewe geroep met dr. H. F. Verwoerd as die eerste hoofredakteur. Wel kan vandag gekonstateer word dat geen ander blad al die republikeinse ideaal van die Afrikaanse volk op so 'n besliste wyse verkondig het nie as *Die Transvaler*.

Kort na hierdie oplewing in die Afrikaanse koerantwese het die Tweede Wêreldoorlog uitgebreek. Vir die nasionaalgesinde Afrikanerdom was die oorlogsjare 'n donker nag, maar kort na die staking van die vyandelikhede het die dageraad ook weer sy verskyning gemaak. Meer en meer Afrikaners het hul weg terug na die gelede van die Nasionale Party begin vind. In hierdie politieke ommekeer het die Nasionale koerante ongetwyfeld 'n baie groot aandeel gehad.

In 1948 kon die Nasionale Party eindelik weer aan die bewind kom. In die geskiedenis van Suid-Afrika sal dit steeds as een van die grootste keerpunte aangeteken moet word. Ook die Afrikaanse koerantwese is daardeur ten diepste geraak. Die feit dat 'n anti-nasionale Afrikaanse koerant, wanneer die nasionalisme getriomfeer het, nie kan voortbestaan nie, het hom andermaal geopenbaar. In 1950 het sowel *Die Volkstem* as *Die Suiderstem* van die toneel verdwyn. Vandag het 'n mens nog steeds met die feit te doen dat al die Afrikaanse koerante wat

aan die politieke stryd deelneem, die Nasionale Party steun.

Hiermee is nou aan die einde gekom van 'n uiteraard onvolledige skets van die ontstaan en ontwikkeling van die Afrikaanse pers. Voordat nou afgesluit word, is dit egter nodig om die huidige toestand van sake te ontleed en tot sekere gevolgtrekkings te kom.

Wanneer die posisie waarin die Afrikaanse koerant tans verkeer, ontleed word, dan behoort dit duidelik te wees dat dit veral deur twee faktore beheers word. Die eerste is die feit dat die Afrikaner op ekonomiese gebied nog steeds swak staan. Ten spyte van die verblydende vordering wat daar in die afgelope kwarteeu gemaak is, vervul die Afrikaner nog maar 'n beskeie rol op ekonomiese gebied. Die vernaamste rykdomme van Suid-Afrika is nie in die hande van die Afrikaner nie. Dit veroorsaak dat hy nie kapitaalkragtig is nie.

Seker die grootste kontras tussen die Engelse en die Afrikaanse koerante is die haas onbeperkte finansiële bronne waarvoor eersgenoemdes beskik en die uiters karge hulpmiddele van laasgenoemdes. Al die Afrikaanse koerantmaatskappye verkeer vandag ekonomies op gesonde voet, maar dit het groot inspanning en 'n harde stryd gekos om dit so ver te bring.

Op nog 'n wyse word sy koerante deur die swak ekonomiese posisie van die Afrikaner gekniehalter. Haas geen koerant ter wêreld kan sonder advertensies bestaan nie. Die inkomste wat hy so verdien, is vir 'n koerant sy kosbare lewensbloed. In Suid-Afrika veroorsaak die ekonomiese posisie van die Afrikaner dat dit nie hy is wat iets het om te adverteer nie. Van die duisende advertensies wat daaglik in die verskillende Suid-Afrikaanse koerante en tydskrifte verskyn, is maar 'n uiters geringe persentasie van Afrikaners afkomstig.

Ook die aandeel van die Afrikaanse koerante uit die inkomste van advertensies bly gering. Onlangs is 'n berekening gedoen deur 'n paar Afrikaners wat hulle in die advertensiewêreld begeef het. Daar is toe bevind dat in 1962 'n bedrag van R25,904,502 aan advertensies binne die grense van die Republiek bestee is. Van hierdie be-

drag het R2,830,297 na die radio en R23,074,205 na die pers gegaan. Van hierdie restant het al die dagblaai R11,895,097 gekry, terwyl die res in weekblaai en tydskrifte bestee is. Van die bedrag wat na die dagblaai gegaan het, het dié wat in die Engelse taal verskyn, R9,923,133 ontvang, en die Afrikaanse blaai maar R1,971,964.²¹⁾ Dit kom dus daarop neer dat die totale bedrag wat verlede jaar aan advertensies bestee is, 41.7% die Engelse dagblaai toegeval het, terwyl die Afrikaanse dagblaai 'n skamele 7.8% ontvang het. En omdat die grootte van 'n koerant deur sy advertensies bepaal word, spreek dit vanself dat die Engelse koerante in die reël soveel groter as die Afrikaanse koerante is.

Die tweede feit wat vandag die posisie van die Afrikaanse koerante bepaal, is die geringe getalsterkte van die volk. Op die oomblik is daar nog nie eens 'n volle 2,000,000 Afrikaners in die Republiek nie. Dit veroorsaak al dadelik dat die kans vir die uitbreiding van die Afrikaanse koerante nie onbeperk is nie. Nogtans, as alle Afrikaners hul koerante sou steun deur lesers te word, behoort die getal koerante maklik twee of drie maal soveel te wees as wat vandag die geval is, maar hulle ontvang ongelukkig nie hierdie steun nie.

Wat die houding van die Afrikaners teenoor hul pers betref, is daar duidelik drie groepe te onderskei. Die eerste groep bestaan uit dié Afrikaners vir wie die nasionalisme 'n integrerende deel van hul lewensbeskouing is. Hierdie Afrikaners voel daarom die noodsaaklikheid om op aktiewe wyse die belange van hul volk te bevorder. Derhalwe is hulle ook oortuig van die noodsaaklikheid van 'n eie pers. Hulle het 'n besef van die groot rol wat 'n koerant wat die nasionale beginsels voorstaan, in die volkslewe kan speel. Dit is hierdie groep Afrikaners wat in die verlede die verskillende koerante gestig het en wat vandag getroue lesers daarvan is.

Die tweede groep bestaan uit dié Afrikaners by wie reeds die laaste sprankie van 'n gevoel van nasionalisme uitgedoof is en wat hulle daarom ook nie vir die belange van hul volk en van sy taal en kultuur beywer nie. Hulle lees vrywel niks wat in Afrikaans verskyn nie en gee in

alle opsigte die voorkeur aan Engels. Hulle lees dan ook vanselfsprekend net Engelse koerante. Slegs enkele maande gelede nog het 'n Engelse blad wat as een van die grootste vyande van die Afrikaanse nasionalisme bekend staan, daarop geboog dat 'n derde van sy groot leserskring uit Afrikaners bestaan.

Die derde groep bestaan uit 'n breë en onvaste massa mense. Hulle is meestal mense wat geestelik in 'n baie klein wêreldjie leef. Indien daar 'n verkiesing is, sal hulle wel hul kruisie gaan trek sonder om hulself af te vra waarom die politieke stryd nou juis gaan. Behoefte om koerante te lees, het hierdie mense waarlik nie. Nuus bestaan vir hulle slegs uit wat in hul onmiddellike omgewing gebeur. Soos vanself spreek, word hul belangstelling hoofsaaklik geprikkel deur die minder aangename gebeurtenisse in die lewe.

Die feit dat die geringe getal Afrikaners ten opsigte van hul pers in drie duidelike groepe uiteenval waarvan slegs een hom van hierdie koerante bedien, het tot gevolg dat hul leserskring soveel kleiner is as wat andersins die geval sou gewees het. Ten spyte van die feit dat die Afrikaanse pers nou al meer as 'n eeu oud is, moet vandag nog die feit gekonstateer word dat slegs 'n minderheid onder die Afrikaners lesers van hierdie koerante is. Om hierdie bewering te staaf, kan 'n paar syfers en gegewens aangehaal word.

In 'n toespraak wat hy op 25 April 1936 gehou het, het wyle mnr. W. A. Hofmeyr, wat soveel vir die ontwikkeling van die Afrikaanse pers gedoen het, daarop gewys dat daar indertyd slegs drie Afrikaanse dagblaaie teenoor 12 Engelse dagblaaie, 27 Afrikaanse weekblaaie teenoor 89 Engelse weekblaaie en 20 ander Afrikaanse blaaie teenoor 35 ander Engelse blaaie was.²²⁾

Selfs vandag is die posisie nie veel anders nie. Die Engelse pers is nog steeds oneindig sterker as die Afrikaanse. Op die oomblik is daar nog maar vyf Afrikaanse dagblaaie. 'n Behoorlike geouditeerde opname het aan die lig gebring dat hulle in die laaste helfte van 1962 'n gemiddelde daaglikse sirkulasie van 175,559 gehad het. Daarteenoor het veertien Engelse dagblaaie 'n gemiddelde

daaglikse sirkulasie van 672,557 gehad.²³) Hierdie toestand van sake word eers in sy volle omvang gesien wanneer in aanmerking geneem word dat, volgens die volkstelling van 8 September 1960, daar 1,800,000 Afrikaanssprekendes teenoor 1,200,000 Engelsprekendes was. Volgens 'n opname wat in 1959 gemaak is, lees slegs 18.5% van die Afrikaners 'n koerant in hul eie taal, terwyl 81.5% 'n Engelse koerant lees of selfs geen koerant lees nie.²⁴) 'n Mens het in hierdie feit gewis een van die grootste aanslae op die denke en tradisies van die Afrikaanse volk.

Die vraag ontstaan dus onmiddellik waarom die Afrikaanse koerante en tydskrifte soveel minder aftrek kry as dié wat in Engels verskyn. Die antwoord op hierdie vraag kan onmiddellik verstrekkend word. Dit is geleë in die verdeeldheid wat hom in die geledere van die Afrikaners ten opsigte van hul pers openbaar en waarop gewys is. Hierdie verdeeldheid moet teruggevoer word tot een van die groot swakhede in die Afrikaanse volkslewe. Dit is gebrek aan leeslus en gevolglik onkunde. Wanneer nou gelet word op die syfers wat in verband met die sirkulasie van die Afrikaanse koerante aangehaal is, word 'n mens tot 'n onvermydelike gevolgtrekking gedwing. Dit is dat die derde groep waarna verwys is en wat omtrent geen koerante lees nie, die sterkste van die drie is. Hierdie groep omvat nie net mense van weinige geleerdheid nie, soos menigeen miskien sal vermoed, maar in sy geledere kom daar ook mense voor wat aan universiteite gestudeer het. Omdat hierdie groep sonder twyfel die grootste is, is daar meer as voldoende regverdiging vir die bewering dat die Afrikaners selfs vandag nog nie eens 'n koerantlesende volk in die ware sin van die woord genoem kan word nie.

Hierdie bewering word tans nie vir die eerste maal gedoen nie. Dit klink eintlik soos 'n refrein dwarsdeur die geskiedenis van die afgelope eeu. 'n Paar voorbeelde sal daarom vanpas wees. Reeds op 7 September 1861 het *Het Volksblad* hom verplig gevoel om te konstateer dat „men (kan) het Hollandssprekende publiek alhier nog nauwelijks een courantlezend publiek noemen”.²⁵) Meer as twintig jaar later, op 23 Desember 1882, het dieselfde

blad weer geskryf: „Van de ontmoedigende karaktertrekke onzer landelike bevolking is er geen die meer in het oog valt dan de bijna volkomen afwezigheid niet alleen van letterkundigen smaak, maar ook van leeslust”.²⁶⁾

Indien daar nou teengewerp word dat die Afrikaanse volk indertyd nog in die pionierstadium verkeer het, kan die twintigste eeu kortliks in oënskou geneem word. In sy uitgawe van 6 Januarie 1925 het *Die Burger* geskryf: „Die klagte dat ons Afrikanervolk nie lees nie, is algemeen. Uit elke honderd Afrikaners is daar tagtig wat nie lees nie, wat bang is vir 'n boek, wat die lees van 'n boek as 'n las beskou. So 'n toestand van sake mag natuurlik nie voortduur nie. 'n Volk wat nie lees nie, is ontrou aan homself”.²⁷⁾ Toe hy 'n referaat op die tweede kongres van die F.A.K. op 22 Desember 1931 gehou het, het wyle dr. S. F. N. Gie verklaar: „Wat ons moet doen om ons taal- en kultuurprodukte te vermeerder en te verbeter . . . , is om ons volk in 'n veel groter mate tot lees te kry . . . Ek wil veral die noodsaaklikheid en die moontlikheid van die uitbreiding en intensivering van leeslus onder ons volk beklemtoon”.²⁸⁾ Byna tien jaar later, op 27 Junie 1941, het wyle dr. D. F. Malan geskryf: „Daar is by die Afrikaner in die algemeen 'n skromelike gebrek aan grondige politieke opvoeding. Vir 'n groot deel lees hy sy koerante nie . . . Ons volk vergaan letterlik omdat hy geen kennis het nie”.²⁹⁾

Dit val sterk te betwyfel of daar in die afgelope 22 jaar in hierdie opsig enige noemenswaardige verandering ingetree het. Dat die Afrikaners in die algemeen nog geen koerantlesende volk is nie, word maar te duidelik bewys deur die syfers wat reeds aangehaal is. Gevolglik is die groot swakheid in die volkslewe wat hom al so dwarsdeur die geskiedenis geopenbaar het en wat al vir soveel rampe verantwoordelik was, d.w.s. die gebrek aan leeslus, nog steeds nie verwyder nie.

Hierdie swakheid het des te opvallender geword, omdat die politieke teenstanders van die nasionaalgesinde Afrikaner in die afgelope aantal jare 'n groot ontdekking gedoen het. Dit geld die derde groep, nl. diegene wat nie

koerant lees nie. Hierdie vyande het ontdek dat sulke Afrikaners sal lees, nie wanneer pitkos aan hulle voorgesit word nie maar wel swynedraf. Bring leesstof na hierdie Afrikaners in die vorm van seks of minder aangename gebeurtenisse en hulle sal dit verslind of dit soetkoek is. Dit is in hierdie opsig dat daar 'n groot kentering in die Afrikaanse koerantwese gekom het. In die plek van die anti-nasionale Afrikaanse koerante het nou gekom die koerant wat opsigtelik ver van die partypolitiek bly, maar wat nuus van minder aangename sake maak. Die toekoms mag miskien nog eenmaal uitwys dat hierdie nuwe soort koerant vir die Afrikaanse volk veel gevaarliker is as dié wat in die verlede anti-nasionale beginsels verkondig het. 'n Mens kan wel vra wat die doel van die vyande van die Afrikaanse volk is met die stigting van sulke koerante.

Wanneer derhalwe nou die verhouding van die Afrikaner tot sy pers in 'n paar woorde saamgevat moet word, kan verklaar word dat in die oorwinnings wat op soveel terreine van die lewe in die verlede behaal is, die Afrikaanse pers 'n groot aandeel gehad het. Sonder die rol van die pers is dit hoogs twyfelagtig of sommige van hierdie oorwinnings ooit behaal sou gewees het. Die pers het meestal sy plig teenoor die volk gedoen. Die keersy van die medalje sien daar egter anders uit. Wanneer die vraag gestel word of die volk ook steeds sy plig teenoor die pers gedoen het, dan kan met groot waardering getuig word dat baie Afrikaners in hierdie opsig getrou was, maar 'n mens sal die waarheid geweld moet aandoen wanneer verklaar word dat hulle in die meerderheid is. Die feit bly nou eenmaal staan dat 'n baie groot persentasie Afrikaners hul plig in hierdie opsig skromelik versuim en die Afrikaanse koerante nie dié mate van steun verleen waarop hulle geregtig is nie.

Geagte toehoorders, wanneer ek nou hiermee afsluit, dan is dit om u te verseker dat ek in die voorlesings wat ek sal gee, my steeds sal beywer om ook die saak van die Afrikaanse volk en van sy pers te dien. Steeds sal ek dit doen volgens die leuse van u Universiteit: IN U LIG.
Johannesburg.

G. D. Scholtz.

VERWYSINGS:

- 1) De Zuid-Afrikaan 30.1.35.
- 2) De Zuid-Afrikaan 9.10.78.
- 3) Ons Land 16.1.96.
- 4) Het Volksblad 9.3.85.
- 5) Di Afrikaanse Patriot 15.3.81.
- 6) Di Afrikaanse Patriot 13.8.86.
- 7) Di Afrikaanse Patriot 7.7.92.
- 8) Di Afrikaanse Patriot 28.4.98.
- 9) Dr. H. P. N. Muller: Oude Tijden in den Oranje-Vrijstaat (Den Haag 1907), bl. 36.
- 10) De Tijd 16.12.68.
- 11) De Tijd 10.10.72.
- 12) De Express 27.1.81.
- 13) De Express 31.1.96.
- 14) De Volkstem 15.8.73.
- 15) De Volkstem 7.1.97.
- 16) De Natal Afrikaner 3.6.86.
- 17) De Vriend des Volks 13.1.05.
- 18) De Volkstem 4.3.05.
- 19) De Burger 11.8.19.
- 20) Die Burger 8.4.30.
- 21) Gegewens deur die advertensie-afdeling van die Voortrekkerpers verstrek.
- 22) Die Burger 27.4.36.
- 23) Gegewens verstrek deur die sirkulasie-afdeling van Die Transvaler.
- 24) Die Transvaler 8.9.59.
- 25) Het Volksblad 7.9.61.
- 26) Het Volksblad 23.12.82.
- 27) Die Burger 6.1.25.
- 28) Die Burger 23.12.31.
- 29) Die Burger 27.6.41.